

MHJ

مجله تاریخ پزشکی

دوره سیزدهم، شماره چهل و ششم، سال ۱۴۰۰

<https://doi.org/10.22037/mhj.v13i46.34378>

Journal Homepage: <http://journals.sbmu.ac.ir/mh>

مقاله پژوهشی

بررسی مقالات مجله‌ی عالم نسوان در ارتباط با بهداشت، تغذیه و سلامت زنان و کودکان بعد از مشروطه

فرشته السادات حسینی بجدنی^۱، فیاض زاهد^{۲*}، حسین آبادیان^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه تاریخ و باستان‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار، گروه تاریخ و باستان‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. استاد، گروه تاریخ، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: بانوان تأثیر مستقیمی در پیشرفت جامعه دارند. توسعه علم و دانش در حوزه‌ی سلامت و بهداشت و همچنین حضور زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی از مشروطه به بعد شاهدی است بر بالا رفتن سطح بهداشت عمومی جامعه. در بسیاری از مجلات بانوان که پس از انقلاب مشروطه به چاپ رسید، به امور بهداشتی زنان توجه ویژه‌ای شد. یکی از این مجلات، «عالم نسوان» است که بخش اعظمی از مقالات خود را به بهداشت بانوان و کودکان اختصاص داد. در زمینه‌ی بهداشت بانوان در مجلات نیاز به پژوهشی مستقل حس می‌شد.

مواد و روش‌ها: این پژوهش با نگرش تاریخی و به کمک منابع کتابخانه‌ی و بررسی مقالات مجله، بر آن است تا با روش توصیفی-تحلیلی، نقش این مقالات را در ارتقای سطح بهداشت عمومی بانوان بررسی نماید.

یافته‌ها: بر اساس بررسی‌ها در مقالات هم سلامت جسمانی و هم سلامت روانی به زنان آموزش داده شده و با آوردن نمونه‌ی زنان موفق، ایشان را تشویق به پرداختن علمی و درست به مسائل بهداشتی و سلامتی خود و خانواده اعم از سلامت کودکان و امور منزل نموده است.

ملاحظات اخلاقی: امانت‌داری و صداقت در استناد به منابع، مراجعه به متون و انتشار آن-ها در پژوهش رعایت شده است.

نتیجه‌گیری: استقبال زنان از مجله و بالا رفتن آمار مقالاتی که توسط خود زنان نگارش شده است، همچنین پیشرفت جامعه، امید به زندگی، کاهش آمار بیماری‌های واگیردار و مرگ‌ومیر نوزادان همگی مؤید این واقعیت است.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۰۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۶/۱۰

واژگان کلیدی:

زنان

بهداشت

سلامت

عالم نسوان

*نویسنده مسؤول: فیاض زاهد

آدرس پستی: ایران، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، گروه تاریخ و باستان‌شناسی.

پست الکترونیک:

Fayyaz.zaahed@gmail.com

۱. مقدمه

سلامت زنان و آگاهی ایشان از مسائل بهداشتی همواره یکی از موضوعات مهم در هر جامعه‌ای محسوب می‌شود. با توجه به این نکته که در جامعه ایرانی به صورت سنتی، زنان در خانواده نقش بسیار مهمی را ایفا نموده‌اند، و در کنار مسائل مختلف، مسئولیت اولیه‌ی سلامت خانواده و پرورش کودکان نیز بر عهده داشته‌اند، این مسئله اهمیت بیشتری پیدا کرده است. در تاریخ معاصر ایران، انقلاب مشروطه نیز با نقش‌آفرینی در اوضاع اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه، تأثیر چشمگیری در آگاهی بانوان داشته است. در این دوره، نشریات یکی از منابع مهم در انجام تحقیقات در حوزه‌ی بانوان به شمار می‌روند. دو گروه به پژوهش در مجلات بانوان پرداخته‌اند: روزنامه‌نگاران و پژوهشگران تاریخ و هر یک به تعدادی از مجلات و مقالات پرداخته‌اند که خود باعث دشواری کار پژوهش و شباهت برخی مطالب می‌شود. از طرفی نیز نشریات، اسنادی تاریخی برای شناخت اوضاع اجتماعی زمان خود و زبان بیان تحولات و خواسته‌های رسمی و غیررسمی جامعه هستند. نشریه عالم نسوان از جمله نشریات بانوان در آغاز سلطنت پهلوی است که سابقه‌ی طولانی در نشر دارد.

در آغاز دوره‌ی پهلوی، موج گرایش به فرهنگ غرب و غربی نمودن جنبه‌های مختلف زندگی مردم و تلقی آن به عنوان یک عامل پیشرفت در سطح جامعه ایران آغاز و اعمال آن از سوی حکومت در تمام جنبه‌های مختلف زندگی دنبال می‌شد (۱). مجله عالم نسوان نیز در این دوره، در جهت اجرای سیاست‌های حکومت حرکت می‌کرد. مسئله پوشش زنان و تجدد را می‌توان محور اصلی موضوعات مجله مزبور دانست. این مجله در اجرای سیاست‌های حکومت وقت در ارتباط با کشف حجاب و تغییر پوشش نقش بسیار مهمی را ایفا نمود (۲). نکته‌ای که باید در اینجا به آن دقت داشت این است که، موضوعات مختلف از جمله سلامت و بهداشت، به عنوان موضوعاتی فرعی نسبت به مسئله کشف حجاب و پوشش بانوان در مجله مزبور مورد بحث قرار می‌گرفت. سیاست کلی مجله، آزادی بی‌قید و شرط زنان، کشف حجاب و الگو قرار

دادن زنان غربی برای زنان ایرانی بود (۳). به بیان ساده‌تر، سیاست کلی مجله مزبور به مانند سیاست حکومت وقت اجازه تفکیک میان موضوعات مختلف فضای مدرنیته را نمی‌داد و سیاست آن در جهت ساختن یک الگوی انحصاری برای جامعه ایرانی نبود، بلکه هدف اصلی پیاده‌سازی الگوی غربی بدون هیچگونه تغییری و همگام نمودن آن با فرهنگ، سنت‌ها، مذهب و سایر متغیرهای جامعه ایرانی بود. در واقع، نقاط ضعف و موضوعاتی که به طور خاص برای جوامع اروپایی تعریف شده بود، در راستای سیاست حکومت وقت، باید در جامعه ایرانی نیز پیاده‌سازی می‌شد (۴). در میان موضوعات و چالش‌های مختلف، مسئله بهداشت و سلامت بانوان نیز مطرح بود.

در پژوهش حاضر مقالات سال‌های ۱۳۰۵ تا ۱۳۱۱ ه.ش مجله «عالم نسوان»، که از مجموع مقالات چاپ شده، ۶۹ مقاله پیرامون بهداشت زنان و مسائل مربوط به آن می‌باشد (که به تفکیک موضوع و نویسنده و تاریخ در جدول شماره ۱ در انتهای مقاله ارائه شده) مورد بررسی قرار گرفته است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش محوری است که رویکرد مجله در ارتباط با بهداشت بانوان و کودکان چه بوده است؟ هدف از این پژوهش بررسی مقالاتی است که مستقیم و غیرمستقیم به بهداشت بانوان مربوط می‌شود. به همین منظور مقالات در ۳ محور دسته‌بندی و بررسی شد: الف- بهداشت و سلامت زنان (۳۰ عنوان)، ب- بهداشت و سلامت کودکان (۱۷ عنوان)، ج- بهداشت و نظافت خانه (۲۲ عنوان).

۲. ملاحظات اخلاقی

امانت‌داری و صداقت در استناد به منابع، مراجعه به متون و انتشار آن‌ها در پژوهش رعایت شده است.

۳. مواد و روش‌ها

این پژوهش از شیوه‌ی کتابخانه‌ای بهره برده و روش توصیفی-تحلیلی در بیان و تحلیل یافته‌ها مدد رسانده است. به دو دسته منابع کتابخانه‌ای استناد شده است: الف- کتب، ب- مجله.

۴. یافته‌ها

عالم نسوان توسط انجمن فارغ‌التحصیلان مدرسه دخترانه آمریکایی تهران چاپ می‌شد. این مجله، پنجمین مجله‌ی فارسی‌زبان با صاحب‌امتیازی نوابه صفوی بود. نخستین شماره‌ی آن در ۱۳۰۰ ه.ش منتشر شد مجله هر دو ماه یک شماره و از دی ماه ۱۳۰۵ تا آذر ۱۳۰۶ هر ماه یک شماره چاپ می‌شد. عالم نسوان هدف خویش را ترقی و تعالی بانوان و تشویق ایشان به خدمت به وطن و حسن اداره‌ی امور خانواده بیان می‌کرد. اکثر مقالات تا شماره‌های سوم و چهارم به قلم زنان بود ولی بعد از آن مقالات و اشعار مردان هم در مجله افزایش یافت و سعی در تغییر افکار مردان جامعه نیز داشت. مقالات این مجله با بالا رفتن بهداشت عمومی و به خصوص بهداشت زنان ارتباط مستقیم دارد.

۵. بحث**۵-۱. پیشینه پژوهش**

در مورد مجلات بانوان و بحث بهداشت مقالات متعددی نگاشته شده است. شبیه‌ترین مقاله به موضوع این پژوهش، مقاله‌ای است تحت عنوان "زنان، تجدد و بهداشت نوین در آستانه‌ی تشکیل دولت مدرن؛ بررسی رویکرد مجله عالم نسوان به بهداشت زنان که توسط بهاره صفائیان و توران طولابی به چاپ رسیده است. محورهایی که مقاله در برمی‌گیرد شامل بیماری‌های مقاربتی زنان، سن ازدواج و نقش خرافه در مراجعه به پزشک می‌شود. در پژوهش حاضر مقالات دیگری با توجه به تقسیم‌بندی عنوان شده مورد بررسی قرار گرفته است. بحث کودکان و تغذیه‌ی بانوان کاملاً متفاوت از مقاله‌ی مذکور می‌باشد (۵).

مقاله‌ی «حفظ‌الصحه نسوان» به قلم علی باغدار دلگشا و دیگران در مجله‌ی تاریخ پزشکی سال ۱۳۹۶، دوره‌ی ۹، شماره‌ی ۳۲ چاپ شده است. در این مقاله به آن دسته از مقالات نشریات بانوان پرداخته که بهداشت مادران را در رابطه با بارداری مدنظر داشته است. نگارنده مقالات نسوان را با دقت

و حساسیت دسته‌بندی و بررسی کرده است. این مقاله توانسته الگویی برای این پژوهش باشد (۶).

مقاله‌ای با عنوان «بررسی جنسیت و پایگاه اجتماعی نویسندگان در نشریه عالم نسوان» در مجله‌ی تاریخ اسلام و توسط زرین شریفیان‌پور و در سال ۱۳۹۷ به چاپ رسیده است. این مقاله کوشیده است با بررسی همه‌ی مقاله‌های مجله، جداولی را بر اساس نویسندگان مقالات تهیه و بررسی نماید که با موضوع و محتوای پژوهش حاضر تفاوت‌های اساسی دارد (۷).

۵-۲. وضعیت بهداشت جامعه پیش از مشروطه

تصویر بهداشت عمومی در ایران قرن نوزدهم مبهم و ناشناخته بود، اما بعضی معیارهای بهداشتی در داخل خانه مشاهده می‌شد و یا بر اساس موازین دینی یا آموزه‌های فرهنگی، افراد آن را انجام می‌دادند (۸). آلودگی آب یکی از موارد مهم بود. به گزارش پزشک مخصوص شاه وسیله‌ی عمده‌ی سرایت مرض جوی‌های آب است که در هرچند قدم به چند قدم سر آن‌ها را باز می‌گذارند و از محله‌ای به محله‌ی دیگر می‌رود و خانه به خانه را مشروب می‌سازد (۹). در گزارشی دیگر بیان شده بود که در سال ۱۸۹۲ م (۱۳۰۹ ق) در زمان شیوع وبا، دهکده‌ای به خاطر شیوع وبا مرده‌های خود را در آب رودخانه می‌شستند و به علت خوردن آب رودخانه توسط مردم در منطقه‌ای دیگر از مسیر رودخانه، به سرعت تعداد زیادی مبتلا شدند (۱۰). این گزارش‌های کوتاه خود اشاره به وضعیت نامساعد بهداشتی و پائین بودن سطح آگاهی عمومی برای رعایت نکات بهداشتی دارد. نبود آب لوله‌کشی و سالم برای شرب، عدم استفاده از شوینده‌های مناسب مانند صابون برای شست‌وشو، فقدان سیستم فاضلاب بهداشتی، آلوده بودن حوضچه‌های تهیه‌ی یخ در تهران، نبود سرویس‌های بهداشتی عمومی در سطح شهر و... را می‌توان به این عوامل اضافه نمود (۱۱). البته پائین بودن سطح بهداشت رابطه‌ی مستقیمی با سطح سواد و شیوه‌ی آموزش کشور داشت. در ابتدای دوره‌ی قاجار ایران از نظام آموزش و پرورش به سبک جدید برخوردار

۳-۵. بهداشت و سلامت زنان

دو مسئله‌ی جدی در امور زنان، بیشتر مورد توجه مجلات قرار گرفت؛ نخست، نبود و یا کمبود امکانات بهداشتی چون بیمارستان، بهداری و پزشکان جدید؛ و دوم، نبود آگاهی در جامعه و آسیب‌هایی که از این زاویه جامعه‌ی زنانه را تهدید می‌کرد (۱۶). از یک طرف گزارش‌های به جا مانده از اقدامات بلدیہ درباره‌ی بهداشت و سلامتی زنان، نشان‌دهنده‌ی اهتمام بیش‌تر برای تأسیس و تجهیز بیمارستان‌های مخصوص بانوان بود (۱۷) و از طرفی قانون مطبوعات در ۱۸ بهمن ۱۲۸۶ ه.ش به تصویب مجلس رسید، به شکوفایی مجلات بانوان کمک نمود. تأثیر مجلات در آگاهی مردم آن‌چنان واجد اهمیت بود که همه‌ی گروه‌های فرهنگی و اجتماعی خود را موظف به حمایت از قانون مطبوعات به صورت اعم و جراید به صورت اخص می‌دانستند (۱۸). مورد اول در دستور کار دولت قرار گرفت و یکی از مجلاتی که قدم‌های مفیدی در آگاهی‌رسانی برداشت، عالم نسوان بود. بخش بزرگی از مقالات مجله به معرفی بیماری‌ها و شیوه‌ی پیشگیری و درمان آن‌ها می‌پردازد. در مقاله‌ای با عنوان «جلوگیری از تولید و نشو و نمای حشرات» نکات مهمی در مورد بیماری‌هایی که حشرات تولید می‌کنند و شیوه‌ی مقابله با آن ذکر شده است و بسیار کاربردی است.

«مگس حامل میکروب حصبه، تیفوئید، اسهال است و باید جایی را که تخم می‌گذارد به وسیله‌ی نفت خراب نمود و صحنه‌ی خانه را پاکیزه نگه داشت... پشه‌ی مالاریا در جای مرطوب و آب‌های راکد در حوض تولید و نشو نما می‌کند» (۱۹).

در ۱۸ خرداد ۱۳۰۸ رئیس‌کل صحنه دکتر سعید مالک لقمان الملک، لایحه‌ای به مجلس برد که آبله‌کوبی در تمام کشور اجباری شود؛ یعنی باید از زمان ولادت تا سن ۲۱ سالگی چهار دفعه عمل تلقیح اجرا گردد (۲۰). به طور کلی بهداشت عمومی و پیشگیری از شیوع بیماری در این دوره مورد توجه قرار گرفت و سعی بر این شد که زنان باید برای این مسائل آموزش ببینند. البته سازمان‌های دولتی نیز با تأسیس

نبود و تنها عده‌ای محدود از علما و فرزندان شاه، افراد متمول و بازاریان از اندک سواد مکتب‌خانه‌ای برخوردار بودند (۱۲). در دوره‌ی ناصری آموزش به شیوه‌ی نوین در حال شکل‌گیری بود که البته باز هم در انحصار افراد خاصی بود چون شیوه‌ی معیشتی مردم عادی و فقر روزافزون آنان مجالی برای آموزش به آنان نمی‌داد. از طرفی دارو و درمان بسیار گران بود و در اختیار عامه‌ی مردم قرار نداشت. یکی دیگر از اقدامات ایجاد بیمارستان بود که به سبک اروپایی آن به دوره‌ی ناصری باز می‌گردد. در سال ۱۲۹۰ ق (۱۲۵۲ ه.ش) بیمارستانی به نام «مریضخانه دولتی» به ریاست ناظم‌الاطبا پزشک مخصوص شاه در تهران تأسیس شد. در سال ۱۲۹۸ ق (۱۲۶۰ ه.ش) اداره‌ی بیمارستان به چند پزشک انگلیسی واگذار شد. یکی از این پزشکان به نام نلیگان از اوضاع نامساعد بیمارستان گزارش داده است (۱۳). تشکیل مجلس حفظ‌الصحه از اصلاحات دیگر بود. نخستین جلسه‌ی این مجلس در ۱۲۹۸ ق (۱۲۶۰ ه.ش) و با حضور وزیر علوم و معارف، رئیس دارالفنون و جمعی از پزشکان خارجی مانند تولوزان تشکیل شد. در این جلسه تصمیماتی مبنی بر ممنوع کردن زیارت عتبات به علت شیوع طاعون در عراق، اعزام پزشک به نقاط کشور و تشکیل قرنطینه در سرحدات ایران را در دستور کار خود قرار داد (۱۱). از مجموع این گزارش‌های کوتاه مشخص می‌شود که این اقدامات تأثیر بسزایی در اوضاع بهداشتی و درمانی کشور نداشت. امیرکبیر نخستین کسی بود که اقدام به قرنطینه کرد. به گزارش فلور با گسترش وبا در ۱۲۶۸ ق امیرکبیر دستور قرنطینه در مرز ایران و عراق را داد (۱۴). از منظر دیگر مردم عادی به علت نداشتن امکان برای دارو و درمان مناسب بیش‌تر به درمان‌های سنتی و درکنار آن باورهای موهوم روی آوردند. آن‌ها بیماری‌ها را بلایی می‌دانستند که در اثر گناهان آن‌ها نازل شده است که البته تأثیر روحانیون در این مسئله را نمی‌توان نادیده گرفت (۱۵). با اشاره به این مطالب هر چند مختصر می‌توان یک شمای کلی از وضعیت بهداشت عمومی، عدم آگاهی مردم از بیماری‌ها و اعتقاد به درمان سنتی به جای مراجعه به پزشک را در این دوره ترسیم نمود.

تبلیغاتی که مجله برای ترغیب به خواندن و خریدن آن دارد نیز در نوع خود بی‌نظیر و درخور توجه است و حکایت از بالا رفتن آمار افراد باسواد دارد. در سال دهم این مجله تحت عنوان یک نصیحت مفید چنین آمده:

«اگر می‌خواهید بدبختی‌های امروزی را از خانواده‌ها مرتفع سازید... اگر می‌خواهید مقام زن را در ایران بلند نمایید و او را به حقوق حقه‌ی خود برسانید... دوستان خود را توصیه و تشویق نمایید که مجله‌ی عالم نسون را آبونه شوند» (۲۹).

هدف از ارائه‌ی این آمار توجه به زیاد شدن خوانندگان زن مجلات و به همان میزان تأثیر بیشتر این مجلات در زندگی روزمره‌ی زنان است. در عالم نسون در خصوص تعلیم و تربیت زنان و باسواد کردن مادران مطالب مهمی آمده و با مقایسه‌ی بین زنان در کشورهای دیگر چنین ذکر شده که لیاقت و شایستگی زنان در امور مختلف که در مسائل اجتماعی نمود یافته به خودشان بستگی داشته است. مثلاً در چین زنانی بوده‌اند که به ریاست بانک درآمد‌دهند و در مقابل زنان ترسویی بوده‌اند که حتی تنها در خیابان رفت‌وآمد نمی‌کرده‌اند (۳۰).

در مقاله‌ای تحت عنوان انقلاب نسون ژاپن چنین آمده:

«موانعی که جلوی ترقی زنان در ژاپن واقع بود دو چیز بوده یکی مردان ژاپنی که مانند تیغ سد قوی در جاده ترقی نسون بودند و دوم شدت پستی و منتهای خفت اوضاع اجتماعی آن‌ها بود» (۳۱).

جالب است که در همین مقاله به نقش مهم زنان در خانواده اشاره می‌کند که با تربیت یک پسر فقط یک عالم به جهان اضافه می‌شود ولی با تربیت یک دختر یک فامیل تربیت می‌شوند. مشاهده می‌شود که بسیاری از سفارش‌هایی که در این مقالات می‌شود بعدها در تشکیل نهادهای مختلف بانوان مدنظر قرار می‌گیرد که نشان‌دهنده‌ی تأثیر بر بسترسازی مناسب در جامعه است.

در این دوره وجود ناآگاهی بهداشتی به خصوص در زنان به دلیل گستردگی فعالیت‌هایشان و در تماس بیشتر بودن با اطفال، بر مرگ‌ومیرها می‌افزود. همچنین وجود روش‌های درمان سنتی، توجه به رمل اندازی برای بهبود امراض و رواج

بیمارستان و درمانگاه و زایشگاه به این امر توجه بسیار نمودند (۲۱). اولین فعالیت‌های زنان ایرانی در قالب مدرن آن در حرکت مشروطه‌خواهی به وقوع پیوست (۲۲) و مشروطه شروعی مدرن بر ورود زنان به عرصه‌ی اجتماع بود. از جمله شاخص‌های توسعه‌یافتگی یک کشور، میزان مشارکت و نقشی است که زنان در آن کشور دارا هستند. مشارکت زنان در جامعه رابطه‌ی مستقیمی با رفاه اجتماعی و افزایش درآمد سرانه دارد (۲۳). هدف اصلی این آثار ایجاد زمینه‌های آگاهی در زنان در مورد مسائل بهداشتی، به واسطه‌ی نقش مادری بود (۲۴). در تمام طبقات اجتماعی زنان به علت زایمان و از خودگذشتگی بیش‌تر به پزشک مراجعه می‌کنند (۲۵). در واقع بهداشت و درمان مهم‌ترین دل‌مشغولی زنان است چون ایشان مسئول سلامت دیگران هستند و از اعضای خانواده‌ی خود به هنگام ناخوشی مراقبت می‌کنند و به نیازهای فرزندان‌شان اولویت می‌دهند و آنان را بر خود مقدم می‌شمارند (۲۵). به طور مثال در مقاله‌ای با عنوان «جلوگیری از سرماخوردگی» به نقش مادران و مسئولیت ایشان در قبال سلامت خانواده اشاره می‌شود. مقاله پس از اینکه نشانه‌های سرماخوردگی را به طور دقیق بیان می‌کند، برای جلوگیری و درمان توصیه‌هایی ارائه می‌دهد که مسلماً مخاطب این توصیه‌ها زنان خانواده هستند. «باید از بوسیدن اشخاص سرماخورده، غذا خوردن در یک ظرف، استعمال لیوان، سیگار، چپق، مداد و سایر چیزهای او خودداری کنید تا مبتلا نشوید» (۲۶).

در فاصله‌ی سال‌های ۱۲۷۹ تا ۱۲۹۳ جمعیت ایران به ۱۰ میلیون نفر رسید که تا سال ۱۳۱۹ ه.ش به ۱۴/۶ میلیون یعنی رشد ۵۰ درصدی (۲۷). همین امر باعث ورود بیشتر زنان به قلمروهای آموزشی و نیروی کار شد، جمعیت باسواد دختران هم رو به افزایش رفت. در سال ۱۳۱۹ ه.ش، ۴۵۰ دختر از دبیرستان فارغ‌التحصیل شدند (۲۷). خواندن روزنامه و مجله نیز در این دوره تقریباً عمومی شد و زنان به خوبی دریافته‌اند که با استفاده از نشریات می‌توانند بیش‌ترین تأثیر را اولاً بر خود و ثانیاً بر مردان جامعه داشته باشند (۲۸).

۳) چوب سیگار، چیق، حوله، دستمال و سایر وسایل شخص مسلول نباید برای اعضای دیگر خانواده استعمال شود (۳۲).

نخستین مجلس حفظالصحه دولتی در سال ۱۹۰۴ م (۱۲۸۳ ه.ش) در تهران تشکیل و نظامنامه‌ای برای آن نوشته شد. یکی از وظایف مجلس حفظالصحه شامل تأسیس بیمارستان اختصاصی زنان و کودکان در تهران بود. این مجلس تا اواخر سال ۱۲۹۹ ه.ش دایر بود (۳۴). انجام آزمایش‌های قبل از ازدواج از جمله مواردی است که در مقالات به آن اشاره شده است. البته در این موارد قانون‌هایی نیز به تصویب رسید. مثلاً در لزوم ارائه گواهینامه پزشک قبل از وقوع ازدواج که در تاریخ ۱۳۱۷/۹/۱۳ تصویب شد چنین آمده: «کلیدی دفاتر ازدواج مکلفاند که قبل از وقوع ازدواج از نامزدها گواهینامه پزشک را بر نداشتن امراض مسریه مهم که نوع آن‌ها از طرف وزارت دادگستری معین و اعلام می‌گردد مطالبه نموده و پس از بایگانی آن به عقد و ازدواج و ثبت آن با قید موجود بودن گواهی پزشک بر تندرستی نامزدها اقدام نماید» (۳۵). نویسندگان این دوره به اثرات سوء ازدواج‌های اجباری و بدون رضایت و یا ازدواج در سنین کم و با توافق خانواده‌ها پرداخته به زن‌ها اعلام می‌دارند که نقش آن‌ها در انتخاب شریک زندگی و مسیر زندگی نادیده گرفته شده است (۳۶). این ازدواج‌ها گاهی به علت ناآگاهی خانواده و خود دختر باعث بروز بیماری‌های مقاربتی می‌شد. یکی از خدمات مقالات مجله، آگاهی‌رسانی در مورد بیماری‌های مقاربتی است. در مقاله‌ای به قلم دکتر مکداول و با عنوان «امراض اعضای تناسلیه» توضیحاتی مفیدی در مورد سوزاک و سفلیس ارائه شده و اعلام می‌کند در ایران بسیار شایع است و دولت و ملت باید برای رفع آن همکاری نمایند (۳۷). نگارنده‌ی مقاله در ادامه تأسف بسیار می‌خورد که بسیاری از زنان پاک به علت ناپاکی همسر خود به این مرض دچار شده‌اند و به طور کامل از علل وقوع، نشانه‌ها و درمان صحبت می‌کند. به نظر می‌رسد پرداختن به بیماری‌های مقاربتی در مجلات، به سبب تابوی دائمی مفید واقع شد.

عادات خرافی برای مقابله با برخی بیماری‌ها از دیگر عوامل مهم در پخش شدن بیماری‌های واگیردار بود (۲۱). مراجعه به قابله‌های خانگی به جای طبیبان از همین اشکالات بود. مقاله‌ی «صحت برای مادران» ضمن تقبیح مراجعه به قابلگان بی‌اطلاع و استفاده از روش‌های خانگی درمان، به این می‌پردازد که مجلس آمریکا یک میلیون و دویست و پنجاه هزار دلار برای سلامت بانوان اختصاص داده و اهمیت این موضوع را برای زنان ایرانی این‌گونه بازگو می‌کند (۳۲).

بیماری‌های واگیردار بسیاری چون وبا، طاعون، حصبه، مالاریا، سل و حتی آنفولانزا هرچند وقت یک‌بار دامن جامعه را می‌گرفت و واکنش گروه حاکم یا علما همیشه مثبت نبود. مردم به پزشکان اروپایی مراجعه نمی‌کردند و بیش‌تر به سوی شفاگران سنتی می‌رفتند. اعلامیه‌هایی در بازار و مساجد نصب می‌کردند و پزشکان و داروهای خارجی را محکوم می‌کردند. مثلاً در مرداد ۱۲۸۳ ه.ش (جولای ۱۹۰۴) حدود ۱۵۰ مرگ روزانه در تهران بر اثر وبا وجود داشت (۱۰). یا عین السلطنه در خاطرات خود بیان می‌کند که مردم از هر ولایتی بودند گریختند و جمعیت شمیرانات به سبب مردم گریخته از تهران بسیار زیاد شده است و به علت عبور و مرور در شمیرانات وبا شیوع یافته ولی به خاطر وسعت و خنکی آب شرایط بهتری دارد (۳۳). بنابراین آموزش زنان به عنوان مسئولین سلامت خانواده در برابر بیماری‌ها و مراجعه به پزشک از دیگر مسائلی بود که در این مجلات به بانوان آموزش داده می‌شد. مرض سل به علت مسری بودن گاهی دامن‌گیر همه‌ی اعضای خانواده می‌شد. در مقاله‌ی «اگر در خانواده‌ی شما مسلولی باشد» توصیه‌های مفیدی می‌نماید.

«نصایح اداره صحیه‌ی دولتی آمریکا به اشخاصی که مریض مسلول در خانه دارند:

- ۱) جلوگیری از رفت‌وآمد و بازی روی زمین در اتاق شخص مبتلابه بیماری ریوی.
- ۲) اشخاص سالم هرگز اجازه ندهند افراد مسلول دهان آن‌ها را ببوسند.

۴-۵. بهداشت و سلامت کودکان

کودکان به عنوان نیروی آینده‌ساز یک جامعه، برای ساخت ایرانی قدرتمند از اهمیت زیادی برخوردارند و سلامت جسمی و روانی ایشان اولین شرط حضور مؤثر در جامعه است. بهداشت مادر و کودک به ویژه از نظر افزایش جمعیت و پیشرفت کشور مهم بود. کاهش جمعیت، چالشی بود که ایران در آن زمان با آن روبرو بود و این در حالی است که دختران و پسران اغلب در کودکی و نوجوانی ازدواج می‌کردند (۳۸). نیروی دانش برای تغییر وضعیت سلامت عمومی در ایران، توسط گروهی کوچک اما فزاینده از اصلاح‌طلبان حاصل آمد (۳۹).

«می‌شود گفت نیم‌قرن متمادی است که تنزل توالد و تناسل ما را به یک آتیه‌ی خطرناکی آگاهی می‌دهد. مملکتی که خانواده‌هایش ضعیف، مرد خانه تریاکی و لابلالی، الکلی و کوفتی است چگونه در مقابل صرصر حوادث مقاومت خواهد کرد؟» (۴۰).

حدود ۱۷ مقاله از مقالات مجله مستقیماً به سلامتی کودکان اختصاص دارد. مقالاتی چون «قبل از تولد طفل، اتاق بچه، تغذیه‌ی طفل، بازی، لباس، مدرسه و...» به پرورش جسمانی و روانی کودک در قالب آموزش به مادر پرداخته است. در این مقالات سعی شده که به یک زن از قبل از بارداری در مورد سلامت جسمی و روحی خود و همسرش و بعد از وضع حمل نیز در مورد رشد، تغذیه‌ی کودک، تحصیل و... آموزش داده شود. تعداد زیادی از مقالات نیز در عناوین دیگر به طور غیرمستقیم به پرورش کودکان اختصاص می‌یابد.

از دیدگاه سلامت رشد کودک دارای اهمیت پزشکی-بهداشتی است و ابعاد زیر در آن مطرح است:

- ۱) رشد جسمی (سلامت عمومی)
- ۲) رشد شناختی (سوادآموزی، کسب مهارت‌ها)
- ۳) رشد عاطفی (عزت‌نفس)
- ۴) رشد اجتماعی (هویت گروهی) (۹) توجه به همه‌ی این موارد در مقالات مجله ستودنی است.

«بزرگ‌ترین مسئولیت زن در پیشگاه الهی و در هیئت بشری تربیت و تعلیم اولاد و پرورش اطفال است که از ابتدای خلقت تا انتها این شغل مهم را عهده‌دار بوده و خواهد بود. مادران مسئول پرورش اطفال خود هستند چون مملکت محتاج به آن‌ها می‌باشد» (۱۹).

تا قبل از سلطنت رضاشاه برای زنانی که از روی علاقه یا به سبب نیاز مالی احتیاج به کار داشتند دو راه وجود داشت. معلمی و کلفتی. بعد از سلطنت رضاشاه شغلی دیگر هم شکل گرفت، مامایی. مامایی نوعی تحصیل عالی به شمار می‌رفت. عمده‌ی فارغ‌التحصیلان مدرسه‌ی مامایی از اقلیت‌های مذهبی بودند (۱۳). از دیگر مشاغلی که زنان بدان اشتغال داشتند، طبابت سنتی بود. این امر در تهران و شهرهای بزرگ رایج بود. حتی جراحی‌های کوچک در مورد زنان اغلب توسط زنان صورت می‌گرفت (۴۱). در سال ۱۳۹۸ ه.ش، روزنامه‌ی فارس مقاله‌ی نسبتاً مفصلی در مورد تحصیلات دختران و مشاغلی که پیش روی آنان قرار داشت نوشت. نویسنده سه شغل را پیشنهاد می‌دهد، معلم اطفال، طبابت، مربی خانواده. در نهایت نویسنده معتقد است به علت مرگ‌ومیر زیاد اطفال در این دوره لازم است دختران ایرانی بخشی از تعلیمات مدرسه‌ای خود را در مورد حفظ‌الصحه منزل فراگیرند (۲۶). مقالات مجله نیز سعی در تشویق مادران برای مراجعه به ماماها‌ی متخصص دارد و لزوماً تأکید می‌کند که قابله‌های خانگی سلامت کودک و مادر را به خطر می‌اندازند. در مقاله‌ی «قبل از تولد» به قلم دکتر مگداول آمریکایی برای علت مرگ‌ومیر کودکان تا ۵ سالگی آمده:

«باید دانست که سلامتی اطفال منوط به صحت و سلامتی مادران در وقت حمل می‌باشد... در خاتمه خاطر خانم‌های محترم را به این نکته جلب می‌نمایم که از مراجعه به بیوه‌زن‌ها و خاله‌زن‌ها احتراز نموده و به طبیب حاذق مراجعه نمایند» (۴۲). در ادامه بانوان باردار را به ورزش، تغذیه درست، خواب کافی، لباس مناسب و... سفارش می‌کند.

در مقاله‌ای دیگر با عنوان «قابلیگی در ایران» چنین آمده:

باشند که بتوانند دروس خود را بهتر بیاموزند و باعث ترقی و پیشرفت جامعه و افتخار خانواده‌ی خود شوند» (۳۱).

۵-۵. بهداشت و نظافت خانه

چون تعداد زنان باسواد کم بود و زنان از نظر اقتصادی تا حد زیادی به شوهران خود وابسته بودند، مشاغلی که زنان داشتند معمولاً کلفتی، دوختن و شستشو و رفوی لباس، گلدوزی، بافندگی، قابلگی و... بود (۴۶). نرخ سواد زنان نسبت به مردان ایرانی حدود ۵٪ کمتر بود (۴۱). همین شرایط حاکم و عدم فعالیت‌های اقتصادی، زنان را وادار می‌کرد به جلب توجه همسر توجه کنند و حفظ فضای خانوادگی تنها مفهوم بودن زنان، باشد (۴۷). ولی پس از این‌که جمعیت باسواد در میان بانوان زیاد شد، بر میزان ثروت ایشان اضافه شد و وابستگی مالی ایشان نیز به مردان کمتر شد. در دوره‌ی پهلوی، راه‌یابی زنان به مدارس و ظهور صنایع عرصه را برای ورود بیش از پیش زنان به بازارهای اقتصادی کشور را فراهم کرد (۴۸). البته شکل‌گیری نظام آموزشی نوین، گسترش دیوان‌سالاری نوین دولتی، تأثیر جنبش‌های اعتراضی زنان، حمایت خانواده و کنش فردی خود زن هم مؤثر بوده است (۴۹). یکی از مواردی که مجله به آن التفات دارد تلاش و همکاری بانوان باسواد برای باسواد کردن سایر بانوان است.

«در نظر گرفته‌ایم که در سال ۱۳۰۹ پنج هزار نفر زن را به مساعدت معارف‌خواهان باسواد نماییم. در صورتی که فقط پنج هزار نفر از خانم‌ها حاضر به تعلیم پنج هزار نفر شوند، منظور ما انجام می‌یابد» (۱۵). در ادامه پیشنهاد می‌دهد که بهتر است این کار به صورت هماهنگ انجام شود در آخر هم می‌خواهند که مردان علاقمند به تعلیم نسوان، همکاری کنند. در شماره‌ی بعدی آماری از بانوان داوطلب ارائه می‌دهد (۴۳). توجه به همبستگی و اتحاد بین خود زنان، در همه‌ی امور ترقی از جمله مسائلی است که در مقالات مشاهده می‌شود. بر همین اساس استفاده از لفظ خواهری برای اعلان همبستگی زنان با خود مرسوم شد. حتی برای اتحاد با زنان اروپایی نیز در

«قابله‌های کنونی هیچ یک به علل امراض آشنا نبوده و هیچ‌گاه دواجات ضد عفونی به کار نمی‌برند... عقیده‌ی قابله‌های قدیم ایرانی این است که مسئولیت آن‌ها فقط در مواقع وضع حمل است و اگر یک ساعت بعد از آن هر اتفاق بدی روی دهد به عهده‌ی ایشان نیست، اما برعکس مسئولیت مهم قابلگی پس از وضع حمل است» (۴۳).

یکی دیگر از مواردی که در این مقالات به آن اشاره شده است. مبحث تغذیه هست، تغذیه از ابعاد مهم بهداشت عمومی است و هدف آن فراهم آوردن شرایط جسمانی-روانی لازم از نظر رشد و تکوین ارگانیسم، تحرک و کارایی انسان‌ها در زندگی اجتماعی است (۹). تأثیر تغذیه مسلماً در رشد و نمو کودکان بسیار مؤثر است. در سال یازدهم مجله، جداولی ارائه شده برای تغذیه‌ی اطفال که میزان شیر، آب، شکر، سن بچه، فاصله‌ی بین غذاها، وعده‌ی غذاها در ۲۴ ساعت و مقدار غذا برای پخت یک نوبت از ۰ تا ۱۲ ماهگی در آن نوشته شده است (۳۷).

«جهت عمده‌ی کودنی بچه‌ها، بی‌ترتیبی غذای ایشان هست. ترتیب غذای روزانه‌ی بچه‌های مدرسه‌ای: روزی یک چارک شیر خالص، گوشت، تخم‌مرغ، نان، سبزی‌های پخته و به قدر کافی میوه.» (۴۴).

در مقاله‌ای نیز سه نوع شیوه‌ی تغذیه‌ای را نام می‌برد، شیر مادر، شیر مادر و شیر گاو و فقط با شیر گاو. مقاله با نمونه‌هایی از آمریکا و اروپا در مزیت شیر دادن کودک توسط مادر آغاز می‌شود و در نهایت تغذیه‌ی کودکان را تا یک سالگی به زبانی ساده بیان می‌کند (۴۵).

توجه به روان و جسم کودک توأماً مهم‌ترین ویژگی مقالات است. اگر کودکی از نظر جسمی یا روانی بیماری نداشتن داشته باشد در روند پیشرفت تحصیلی او بسیار مؤثر است و این هم مسئله‌ای است که از دید نگارندگان مجله پنهان نمانده است:

«والدین باید بچه‌ها را به مدارس خوب ببرند و در تهیه‌ی خوراک و لباس و لوازم‌التحریر کوتاهی نکنند... پیش از شروع مدرسه به حال اطفال خود دقت کرده که مزاج سالمی را دارا

در مورد دهان و دندان نیز تذکر می‌دهد که خیلی‌ها چون دندان‌های خوب دارند و به دندان‌ساز مراجعه نمی‌کنند در حفظ و پاکیزگی آن بی‌احتیاطاند. نویسنده معتقد است وضعیت دهان در زیبایی و محبوبیت زن دو تأثیر دارد:

«اولاً، ظاهرش قشنگ و خوش‌نماست و ثانیاً، مداخلت کاملی در وضعیت تنفس دارد. البته در نظافت داخلی لب‌ها هم تأثیرگذار است و سبب رفع بوی نامطبوع که برای همه ناخوشایند است، می‌شود» (۳۷).

نگارندگان مجله حتی به چگونگی انجام وظایف خانه‌داری و جلوگیری از دل‌زدگی زنان هم توجه نموده‌اند و کوچک‌ترین مسائل را نیز از قلم نیانداخته‌اند و دائماً در حال ارائه الگوی زندگی متناسب با شرایط روز جامعه هستند. یکی از اقدامات نشریه این بود که، «یک زن خسته و وامانده نمی‌تواند یک خانه‌دار مظفر، یک مادر خوشوقت یا یک عضو کمک به جمع باشد... به ساعاتی که خستگی بیش‌تر زورآور می‌شود (peakload) یا سربار می‌گوییم... هرگاه می‌بینید خسته شده‌اید، یک صفحه به گرامافون بگذارید و ببینید موزیک به خستگی شما چه اثری می‌بخشد. یک شستشوی صورت، یک لباس پاک با یک فنجان شیر رخوت اعضا را برطرف می‌کند» (۵۲). البته مشاهده می‌شود که هنوز به کمک آقایان در امور خانه اشاره‌ای نیست و این کار مسئولیتی کاملاً زنانه حس می‌شود. به نظر می‌رسد ورود زنان به بازار کار به همکاری زن و مرد در امور خانه انجامید.

۶. نتیجه‌گیری

گذر از طب سنتی و نگرش جدید به پزشکی و بهداشت یکی از دستاوردهای نوسازی و برخورد جامعه ایرانی عصر قاجاری با غرب بود. بهترین مقالات از نویسندگان اروپایی و آمریکایی، ترجمه و چاپ شد. در تمام مقالات دستورات به روز و مطابق اصول علمی سلامت مطرح می‌گردید. در واقع این مقالات راه گذر به طب جدید را در حوزه سلامت بانوان هموار می‌کردند. نویسندگان این مجله با درک لزوم آموزش و آگاهی بخشیدن به زنان کوشیدند تا با خرافه‌گرایی در امر درمان

نامه‌ی زنان ایرانی به ملکه انگلیس از کلمه‌ی خواهر استفاده شد (۵۰).

ایرانیان از گذشته علاقه‌ی زیادی به مصرف شیرینی داشتند. نوشیدن چای با قند فراوان هم معمول بود. مصرف گوشتشان کم بود. غله و حبوبات و میوه و لبنیات غذای اصلی آن‌ها را تشکیل می‌داد (۵۱). تغذیه‌ی نامناسب سبب به وجود آمدن بیماری‌هایی شده بود، توجه به نقش تغذیه و ورزش در سلامت زنان نیز از مقالات بسیار مهم مجله است. بخشی از سری مقالات «مهندسی خانه‌داری» به بحث خوراک می‌پردازد و تأثیر غذا در سلامت و حتی شیوه‌ی نشستن موقع غذا خوردن را مورد نقد قرار می‌دهد (۵۲).

«عادات غذا خوردن در لیاقت افراد تأثیر دارد. عادات بدغذا خوردن و یبوست سبب عجول بودن، نازک‌نارنجی بودن و عصبی شدن آن‌ها دارد» (۳۲).

در ادامه پیشنهادهایی را برای بانوان می‌دهد:

«۱- خواندن روزنامه، مجله و کتاب‌های خوب.

۲- ذوق داشتن به امورات غیر از خانه‌داری مثل موسیقی، نقاشی، گل‌کاری، ورزش روزانه یا هفتگی.

مربوط بودن به کلوپ یا مجامعی که مقاصد عالی‌تری راجع به امور خانه‌داری و ترقی و پیشرفت منابع دارند» (۵۳).

یکی از مقالات کاربردی با عنوان «نظافت و محبوبیت» به گونه‌ای جذاب به مقایسه‌ی بهداشت طبیعی و مصنوعی می‌پردازد. مترجم مقاله این‌گونه بیان می‌کند که قانون امروزه‌ی نظافت قانون مصنوعی است و کاملاً بازندگی طبیعی آدم منافات دارد (۳۷). نویسنده به این نتیجه می‌رسد که چون زندگی ما مصنوعی است، راه نظافت ما هم باید مصنوعی باشد که با گذشتگان ما فرق دارد و در ادامه انواع حمام - حمام سرد با دوش، حمام گرم در وان، حمام سکین درد، حمام رفع خستگی - و مزایای آن می‌پردازد.

«اگر هر روز حمام کنید دیگر احتیاج به شستن صورت نیست به جز اسفنج و آب سرد در روز و اسفنج و آب گرم در شب. استفاده از صابون به شرط این‌که آب خیلی گرم نباشد و کف به خوبی شسته شود توصیه می‌شود» (۳۷).

توانست در ارتقای بهداشت و سلامتی بانوان و خانواده گام‌های استواری بردارد.

۷. تقدیر و تشکر

لازم می‌دانم از زحمات استاد گرانقدر، جناب دکتر زاهد که همواره از راهنمایی‌های ارزنده ایشان بهره بردم و همچنین استاد محترم مشاور جناب دکتر آبادیان قدردانی کنم.

۸. سهم نویسندگان

تمام نویسندگان در انجام این پژوهش سهیم هستند.

۹. تضاد منافع

در این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافی برای نویسندگان وجود ندارد.

مقابله کنند و هرچه بیش‌تر خانواده‌ها را به مراجعه به پزشکان متخصص، علی‌الخصوص در امر زایمان ترغیب نمایند. آمار بالای مرگ‌ومیر نوزادان و نیاز به ازدیاد جمعیت جامعه برای اهداف توسعه‌گرایانه، بخش اعظمی از مقالات را به سلامت کودک و مادر اختصاص داد. البته نباید فراموش کرد که هم‌زمان با بالا رفتن تخصص زنان و ورود ایشان به بازار کار فرزندآوری سنتی که قائل به تعداد بیش‌تر اولاد بود، از نظر افتاد و خانواده‌ها به سمت هر چه کوچک‌تر شدن و تشکیل خانواده‌های هسته‌ای پیش رفتند. با توجه به ظهور بیماری‌های واگیردار و خطرناک، یکی از خدمات مهم مقالات مجله به بانوان، معرفی بیماری‌ها، شیوه‌ی جلوگیری از بیماری و درمان آن بود. در خلال این توصیه‌ها، رعایت بهداشت عمومی نیز مرتباً گوشزد می‌شد. دو مقوله‌ی درمان و پیشگیری به صورت تنگاتنگ در کنار رعایت بهداشت فردی و عمومی مورد تأکید مجله قرار می‌گرفت. نویسندگان مجله می‌کوشند به زبانی ساده مفاهیم بهداشتی مورد نیاز خانواده‌ها را بیان نمایند. ایراد وارد این که برخی از راهکارهایی که مجله جهت مقابله با بیماری‌ها پیشنهاد می‌کرد، نیازمند سطحی از آگاهی بود و همه‌ی اقشار جامعه توان پرداختن به آن را نداشتند. ترغیب مجله به زنان جهت امر یادگیری و کسب سواد، توسط زنان و مردان داوطلب، حکایت از توجه ویژه به ارتباط سوادآموزی و ارتقای بهداشت عمومی دارد. از طرفی اکثر نویسندگان مقالات خود از خانواده‌های اعیان بودند و احتمالاً با شرایط توده‌ی مردم آشنایی چندانی نداشتند. دستورات مجله در تغییر شیوه‌های زندگی یا مهندسی منزل نیز احتیاج به سطحی از درآمد داشت، پس شامل همه‌ی افراد جامعه نمی‌شد. البته نمی‌توان اثرگذاری بلندمدت این مقالات را نادیده گرفت، بخش بزرگی از اطلاعات در ایران به صورت شفاهی منتقل می‌شود و با گذر زمان حالت عمومی‌تر می‌یابد. در نهایت این مجله در کنار سایر مطبوعات ویژه‌ی بانوان،

^۱ خانواده‌ای است کوچک، متشکل از زن و شوهر و احتمالاً فرزندان (۵۴)

جدول ۱: عنوان مقالات مجله عالم نسوان

ردیف	عنوان	نویسنده	تاریخ
۱	آفتاب و صحت	-	دی ۱۳۰۵
۲	قبل از تولد طفل	-	«»
۳	تاول و سوختگی	اسکندری پور	بهمن ۱۳۰۵
۴	خنده‌رویی و صحت	شمس النهار حجازی	«»
۵	نسائیات	ص.بروجردی	«»
۶	قبل از تولد طفل	دکتر مکداول - ترجمه ملوک شایان	«»
۷	نسل آینده	میرحسین حجازی	اسفند ۱۳۰۵
۸	فواید راه رفتن	شمس النهار حجازی	«»
۹	خوراک طفل در سال اول	دکتر مکداول - مهرتاج رخشان	«»
۱۰	همه کارها را مادر می‌کند	عفت سمیعان	فروردین ۱۳۰۶
۱۱	لوچ چشمی	احمد نخستین	«»
۱۲	موجب نوبه	دکتر قدسی	«»
۱۳	اتاق بچه	شمس النهار حجازی	«»
۱۴	عمر بگذشت	دلشاد خانم	«»
۱۵	شیر دادن با پستانک	دکتر مکداول - مهرتاج رخشان	«»
۱۶	اخبار ترقیات نسوان (صدیقه دولت‌آبادی)	عفت سمیعان	«»
۱۷	ورزش نسوان	میر مهدی ورزنده	اردیبهشت ۱۳۰۶
۱۸	مگس	-	«»
۱۹	تغذیه طفل ۱ تا ۶ سالگی	دکتر مکداول - ترجمه ملوک شایان	«»
۲۰	مهندسی خانه‌داری	ترجمه م. جلالی	«»
۲۱	صحت برای مادران	ترجمه عفت سمیعان	خرداد ۱۳۰۶
۲۲	جوایبه دلشاد خانم	بالا خانم مرآت السلطان	«»
۲۳	وجود مسلول در خانواده	ترجمه ع. ر. م	«»

«»	ترجمه ع. ر. م	علل سوءهاضمه	۲۴
«»	مرید انشالله ع. د. د	جوایبه دلشاد خانم	۲۵
«»	ا. ش. م	مهندسی خانه‌داری	۲۶
«»	-	دستور تهیه غذای سالم	۲۷
«»	-	جلوگیری از حصه	۲۸
تیر و مرداد ۱۳۰۶	دکتر مکداول	مضرات متوجه صحت در تابستان	۲۹
«» «»	کوکب قائم مقامی - عفت سمیعان	زن در ایران	۳۰
«» «»	-	اخبار ترقیات (انقلاب نسوان ژاپن)	۳۱
«» «»	ص. ع	آش رشته خوردنی است	۳۲
«» «»	دکتر مکداول - ترجمه ملوک شایان	عادات	۳۳
«» «»	ترجمه ملوک جلالی	مهندسی خانه‌داری	۳۴
«» «»	-	منع مسکرات	۳۵
شهریور ۱۳۰۶	دکتر مکداول	دندان	۳۶
مهر ۱۳۰۶	-	عکس از معده	۳۷
«»	ترجمه م. جلالی	مهندسی خانه‌داری	۳۸
«»	دکتر مکداول	توجه به اطفال مدرسه‌ای	۳۹
«»	«»	موارد بازدارنده بچه‌ها از درس و ترقی	۴۰
«»	-	پیاده‌روی	۴۱
آبان ۱۳۰۶	-	جلوگیری و معالجه سرماخوردگی	۴۲
«»	دکتر مکداول - ترجمه ملوک شایان	لباس اطفال	۴۳
«»	-	بازی اطفال	۴۴
«»	امیری	لزوم خواندن کتاب برای طفل (شعر)	۴۵
آذر ۱۳۰۶	محمود نجم‌آبادی	مسائل و مطالب دانستنی	۴۶
«»	دکتر مکداول - ترجمه واسعی	رشد و نمو انسانی	۴۷
دی ۱۳۰۸	-	خطرات حاصله از ترس والدین	۴۸
دی ۱۳۰۸	ترجمه فرنگیس خبیر	مشاوره مادران	۴۹

اسفند ۱۳۰۸	حضرت‌والا افسر	مادر دانا (شعر)	۵۰
«»	ترجمه فرنگیس خبیر	ارتباط رفتار شخص با صحت مزاج	۵۱
«»	عفت سمیعان	نظافت خانه	۵۲
اردیبهشت ۱۳۰۹	-	خدمت نسوان برای نسوان	۵۳
«»	مریم حقیقت	۲ قربانی از نبود قابله	۵۴
«»	تألیف و ترجمه عفت سمیعان	جلوگیری از تولید و نشو حشرات	۵۵
«»	ترجمه فرنگیس خبیر	صبوری کودک در حالت مریضی	۵۶
تیر ۱۳۰۹	علیقلی فخمی	مهم‌ترین مسئولیت زن در جامعه	۵۷
«»	-	رخت‌شویی و اتو زدن	۵۸
شهریور ۱۳۰۹	ترجمه قطاله (؟) دیهیم	استعمال دخانیات برای زنها	۵۹
«»	دکتر مکداول - ترجمه فرنگیس خبیر	پرستار	۶۰
«»	احمد نخستین	مضرات الکل (پرسش و پاسخ)	۶۱
«»	-	خدمت نسوان برای نسوان	۶۲
آبان ۱۳۰۹	دکتر مکداول - ترجمه فرنگیس خبیر	گریه طفل	۶۳
«»	نطق منور صفازاده	قابلیت در ایران	۶۴
«»	تألیف و ترجمه عفت سمیعان	توجه بر ضد آتش	۶۵
اردیبهشت ۱۳۱۰	-	تغذیه اطفال	۶۶
«»	ترجمه م. جلالی	نظافت و محبوبیت	۶۷
«»	دکتر مکداول	امراض اعضای تناسلیه	۶۸
«»	دکتر مکداول - ترجمه س.ر افشار	خواب و پاکیزگی طفل	۶۹

References

1. Moghissi H. Populism and feminism in Iran: Women's struggle in a male-defined revolutionary movement. London: Palgrave Macmillan; 2016.
2. Torkchi F, Tatari A. Women's Documents in the Constitutional Period: The Second and Third Periods of the National Assembly. Tehran: Library, Museum and Documentation Center of the Islamic Consultative Assembly; 2011.
3. Bird C. Neither East nor West: one woman's journey through the Islamic Republic of Iran. Washington: Washington Square Press; 2002.
4. Mirsepassi A. Transnationalism in Iranian Political Thought: The Life and Times of Ahmad Fardid. Cambridge: Cambridge University Press; 2017.
5. Safaiyan T. Women modernity and modern health on the eve of the formation of a modern government. *Social History Research*. 2017;(2):135-155. (Persian).
6. Baghdar Delgosha A, Sarafrazi A, Zanjani Zadeh H, Vakili H. Women's hygiene in the women's press. *Medical history*. 2017;(32):32-44. (Persian).
7. Sharifianpur Z, Torabi farsani S, Abtahi A. A Survey of the gender and Social status. *The journal of Women, History of Islam and Iran*. 2018;(37):57-81. (Persian).
8. Ibrahim Nejad H. Modernization of medicine and public health in the Qajar period. Tehran: Islamic History Research Institute; 2017. (Persian).
9. Fourier. Three years in the court of Iran. Tehran: Alam; 2006. (Persian).
10. Beit CE. Khorasan and Sistan. Tehran: Yazdan; 1996. (Persian).
11. Hatami Z. Folk remedies for the prevention and treatment of cholera in the Qajar period. *Journal of Islamic and Iranian traditional medicine*. 2013;4(2):134. (Persian).
12. Dehghani R. History of the Iranian people in the Qajar period. Tehran: Iran Vij; 2013. (Persian).
13. Mohseni M. Medical Sociology. Tehran: Tahoori; 2006. (Persian).
14. Flora W. Studies in the history of Iranian medicine. Tehran: Foundation for Growth and Thought of Construction; 2018. (Persian).
15. Walizadeh Hejzi MR. History of Lorestan during the Qajar period. Tehran: Alphabet; 2001. (Persian).
16. Safaeian B, Tulabi T. Women, modernity and modern health on the eve of the formation of a modern government. *Social History Research*. 2017;1(7):139. (Persian).
17. Amir Jahed M. Pars Yearbook. Tehran: Amirkabir; 1930. (Persian).
18. Mousavi Bojnourdi K. Comprehensive history of Iran. Tehran: The Great Islamic Encyclopedia; 2014. (Persian).
19. World of Women. July 1930;10(4). (Persian).
20. Maki H. Twenty years history of Iran. Tehran: Scientific; 1985. (Persian).
21. Completion of Homayoun N. Social and cultural history of Tehran. Tehran: Cultural Research Office; 2000. (Persian).
22. Keddie NR. Women in Iran since 1979. Cambridge: Harvard University press; 2000.
23. Movahedi B. Women, development and pluralism. Tehran: Olive leaf; 2001. (Persian).
24. Delgosha Gardener A. Constitution, Women and Social Change. Tehran: Roshangaran Publishing and Women's Studies; 2018. (Persian).
25. Abbott W. Pamela and Claire, Sociology of Women. Tehran: Ney; 2002. (Persian).
26. World of Women. November 1927;7(2). (Persian).
27. Eruption C. Fragile resistance in the history of social developments in Iran. Tehran: Rasa Cultural Services Institute; 2001. (Persian).
28. Emami F. The role of women in the constitutional revolution and its developments. Tehran: Kavir; 2011. (Persian).
29. World of Women. January 1929;10(1). (Persian).
30. Hamedi Z. Comparison of women's activities in establishing girls' schools during the Qajar and Pahlavi eras in Fars. Tehran: Kavir; 2011. (Persian).
31. World of Women. September 1927;7(10). (Persian).
32. World of Women. May 1928;10(3). (Persian).
33. Einolsaltanah. Al-Saltanah Memoirs Newspaper. Salvar M, Afshar I, editors. Tehran: Myths; 1995. (Persian).
34. Ali Jani M. Public Health Challenges in Qajar Iran. *Medical history*. 2014;(18):43. (Persian).

35. Motamedi GR, Bashiri A, S B. Laws and regulations related to women in Iran. Tehran: Phoenix; 1998. (Persian).
36. Zahed F. The Golden Age of the Iranian Press (1304-1299 AH). Tehran: House of History and Silk Image; 2011. (Persian).
37. World of Women. May 1931;11(3). (Persian).
38. Bagheri E, Khajeh S. Tips on Public Health in Shokoofeh Magazine: Medical history; 2014. (Persian).
39. Nabipoor E. Sinai Medicine. Bushehr: Bushehr University of Medical Sciences; 2012. (Persian).
40. World of Women. December 1927;7(4). (Persian).
41. Zahed F, Mousavi H. Society and the market in the Nasserite era. Tehran: Publication of Iranian History; 2018. (Persian).
42. World of Women. January 1927;10(1). (Persian).
43. World of Women. September 1930;10(5). (Persian).
44. World of Women. December 1927;7(12). (Persian).
45. World of Women. February 1926;7(2). (Persian).
46. Martin. Ahd Qajar. Tehran: Fish; 2018. (Persian).
47. Fath Ali Zadeh S, Aghabala Zadeh R. Discipline of men. Tehran: Call of History; 2017. (Persian).
48. Papli Yazdi L, Dezh Khoi M. Archeology of sexual and gender policies. Tehran: Contemporary; 2018. (Persian).
49. Ahmadi Khorasani N. Diary of sixteen Iranian women. Tehran: Enlightenment and Women's Studies; 2018. (Persian).
50. Bradford GM. Persian Diplomatic relation 1873-1913. Berlin: Mouton co; 1959.
51. Tohidloo S. Economic life of Iranians in the constitutional period. Tehran: Hermes Publishing; 2015. (Persian).
52. World of Women. July 1927;7(7-8). (Persian).
53. World of Women. October 1927;7(11). (Persian).
54. Sarukhani B. An Introduction to Family Sociology. Tehran: Soroush; 2002. (Persian).

MHJ

Medical History Journal

Autumn 2021; 13(46): e22

<https://doi.org/10.22037/mhj.v13i46.34378>

Journal Homepage: <http://journals.sbmu.ac.ir/en-mh>

ORIGINAL RESEARCH

A review of articles in the Journal of Women in relation to the health, nutrition and health of women and children after the Constitution

Fereshteh AlSadat Hosseini Bojdani¹ , Fayyaz Zahed^{2*} , Hossein Abadian³

1. PhD Student, Department of History and Archeology, Central Tehran branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Assistant professor, Department of History and Archeology, Central Tehran branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

3. Professor, Department of History, Imam Khomeini International University, Ghazvin, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Received: 10 April 2021

Accepted: 28 July 2021

Published online: 1 September 2021

Keywords:

Women

Hygiene

Health

Journal of Women

* Corresponding Author: Fayyaz Zahed

Address: Department of History and Archeology, Central Tehran branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: Fayyaz.zaahed@gmail.com

ABSTRACT

Background and Aim: Women have a direct impact on the development of society. The development of science and knowledge in the field of health and also the presence of women in various social fields from the constitution onwards is evidence of the rising level of public health in society. Many women's magazines published after the Constitutional Revolution paid special attention to women's health. One of these magazines is "Women's World", which devoted most of its articles to women's and children's health. There was a need for independent research in the field of women's health in journals.

Materials and Methods: By reviewing the articles of "Women World" magazine from 1305 to 1311 A.D., out of the total number of published articles, 69 articles on women's health and related issues are presented in Table 1, by subject, author and date. This study, with a historical perspective and with the help of library resources and review of journal articles, intends to study the role of these articles in promoting the level of women's public health by descriptive-analytical method.

Findings: Based on the studies in the articles, both physical and mental health have been taught to women and by bringing a sample of successful women, it has encouraged them to deal scientifically and correctly with their health and health issues, including children's health and home affairs.

Ethical Considerations: The authors of this study have observed the principle of fidelity in the referral.

Conclusion: Women's acceptance of the magazine and the increase in the number of articles written by women themselves, as well as the progress of society, life expectancy, reducing the number of infectious diseases and infant mortality all confirm this fact.

© Copyright (2018) Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Cite this article as:

Hosseini Bojdani FA, Zahed F, Abadian H. The effect of articles in the Journal of the Women's World on raising the level of awareness, health and well-being of women after the Constitution. *Medical History Journal* 2021; 13(46): e22.